

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA V OSTRAVĚ
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

AUGUSTINUS – VÍRA A VĚDĚNÍ

ZÁPOČTOVÁ PRÁCE

DĚJINY FILOZOFIE B

Vedoucí předmětu: PhDr. Jaromír Feber CSc.

Zpracoval: Daniel Fér

Úvod

Augustinus považuje, na rozdíl od Platona a Platoniků, na které navazuje, rozum za podřízený element. Hlavní zdroj poznání nachází ve víře, pouze které je dostupné Boží zjevení. To dokládá známý výrok - „věř abys rozuměl“. Augustinus však, na rozdíl od některých církevních otců¹ netvrdí, že mezi rozumem a vírou není žádný vztah, nýbrž pravdu zjevení pojímá také rozumem.² V následující práci ukáži z čeho při tomto svém tvrzení vychází.

Jak člověk poznává pravdu

Ve své práci (dialogu) „O učitelích“ (*De magistro*)³ Augustinus rozpracovává otázku, jak si lidé mohou sdělovat pravdu.⁴ Prostou odpověď, že slovy, vzápětí podrobuje ostré kritice, když dokazuje, že pouhými slovy se člověk nic neučí, protože slova jsou pouze materiální zvuky. Slouží pouze jako znak, který ukazuje na věc kterou již známe.⁵ Následně dokazuje, že ani gesty, či smyslovým poznáváním se člověk neučí, nýbrž pouze rozlišuje, kategorizuje a pojmenovává věci a skutečnosti které jsou mu již známé.⁶

V třicátém devátém oddíle spisu *De magistro* shrnuje Augustinus výsledky k nimž dospěl: „Jen potud působila slova. Ať jim přisoudíme sebe více, pobízejí nás toliko, abychom věci hledali, ale nepředvádějí je, abychom je poznali. ... Slovy se tedy učíme jen slovům, ba jen zvuku a hluku slov, neboť, nemůže-li být slovem, co není znakem, pak třeba slyším slovo, nevím přece, že je slovem, dokud nevím co znamená.“⁷ Dále tvrdí: „Zajisté je velmi správná zásada a velmi správně se tvrdí, že, pronášejí-li se slova, buď víme co znamenají, nebo to nevíme. Jestliže to víme, pak nás

1 Nejznámější je výrok Tertuliána, ve kterém říká: „Věřím, protože předmět mé víry je nesmyslný.“ Tím naznačuje že mezi rozumem a vírou není žádný vztah. (PETRŽELKA, J., Aurelius Augustinus, In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*. B, Řada filosofická, Brno: Filosofická fakulta brněnské university, č. 49, s. 28-35)

2 Srov. PETRŽELKA, J., Aurelius Augustinus, In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*. B, Řada filosofická, Brno: Filosofická fakulta brněnské university, č. 49, s. 28-35.

3 Tento spis sepsal v Thasgastě, kde působil jako laický kněz, pro svého nemanželského syna Adeodata. (HARE, R. M., CHADWICK, H. a kol. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994. s. 245).

4 Srov. HARE, R. M., CHADWICK, H. a kol. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994. s. 245.

5 Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *De magistro. odd. 2-3*. čes. vyd. *O pořádku – O učitelích*. Praha: Karolinum, 2000. Přeložil: Svoboda Karel.

6 Srov. Tamtéž. odd. 5-35.

7 Tamtéž. odd. 36.

slova spíše upomínají, nežli učí. Pakli to nevíme, ani nás neupomínají, ale snad nás vybízejí k hledání.“⁸

Následně pak odpovídá na otázku, jak se tedy člověk něco učí. Má pro to dvě odpovědi. První ilustruje na Biblickém příběhu z knihy Daniel o třech jinoších. Vysvětluje, že když četl tento příběh, tak se neučil slovy, protože všechna slova už znal, nýbrž se *učil vírou*, neboť věřil, že zapsaná slova jsou pravdivá.⁹ Pro nás však, v tuto chvíli, bude zásadnější druhá odpověď, která se netýká věcí, kterým věříme, ale těch které chápeme. Augustinus tvrdí: „Na všechny věci, které chápeme se tážeme ne mluvícího, který se ozývá z vnějšku, nýbrž *Pravdy, vládnuoucí uvnitř nad samou myslí*, a abychom se jí tázali, jsme snad pobízeni slovy.“¹⁰ Toto dále rozvíjí tvrzením, že pravda se sděluje pouze interakcí myslí, neboť pouze mysl může poznávat mysl.¹¹ Skutečná komunikace mezi lidskými myslmi existuje pouze skrze jejich sjednocení s Pravdou, s Bohem, jehož osvětlující (iluminující)¹² přítomnost je pro každou stvořenou mysl dostupná skrze sjednocení s Kristem.¹³ Toto tvrzení vychází z poznání, že slovy se nelze nic naučit, tudíž je k rozhovoru nutné aby oba mluvící lidé nahlíželi na stejnou skutečnost (objektivní a apriorní Pravdu, která existuje nezávisle na nich a oni ji poznávají), jinak by slova jednomu z nich nedávala smysl, neboť by neviděl (rozumem) pravdu na kterou ukazují.

Pravda je v Bohu

Není-li možné se něco naučit, či sdělit bez účasti na Pravdě, pak musíme obhájit existenci této Pravdy. Augustinus vidí tuto pravdu v Bohu, jak již naznačuje použitím velkého P. V argumentaci vychází z interpretace Biblické knihy Genesis 1:1 tak, že Bůh stvořil nebe a zemi z ničeho (*ex nihilo*) a stvořil i nezformovanou látku, již pak zformoval. Ve Vyznáních XI.5.7 výslovně argumentuje proti možnosti, že by před

8 AUGUSTINUS, Aurelius. *De magistro. odd. 37.* čes. vyd. *O pořádku – O učiteli.* Praha: Karolinum, 2000. Přeložil: Svoboda Karel.

9 AUGUSTINUS, Aurelius. *De magistro. odd. 37.* čes. vyd. *O pořádku – O učiteli.* Praha: Karolinum, 2000. Přeložil: Svoboda Karel.

10 Tamtéž. odd. 38.

11 Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *De magistro. odd. 38-44.* čes. vyd. *O pořádku – O učiteli.* Praha: Karolinum, 2000. Přeložil: Svoboda Karel 38-44 a KARFÍK, Filip a kol. *Křesťanství a filosofie: Postavy latinské tradice.* Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. s. 245.

12 Procesu iluminace se ještě budu věnovat v kapitole nazvané „Jak mysl nalézá pravdu“.

13 Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *De magistro. odd. 44-46.* čes. vyd. *O pořádku – O učiteli.* Praha: Karolinum, 2000. Přeložil: Svoboda Karel a KARFÍK, Filip a kol. *Křesťanství a filosofie: Postavy latinské tradice.* Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. s. 17.

věcmi existovalo něco, co by nebylo stvořeno (*creacio*). Protože všechno proměnlivé má svůj začátek a nebe a země jistě jsou proměnlivé, Bůh je stvořil.¹⁴ Tento přístup je velmi odlišný od přístupu Platóna. Ten v *Timaiu* představuje boha demiurga (δημιουργος), který jako řemeslník vytváří svět z nezformované, věčné látky a věčných idejí.¹⁵

Myšlenku idejí si Augustinus podržel, podle jeho pojetí však jsou ideje vzory v Boží mysli, podle kterých stvořil svět. Ideje se tak ze samostatných a neměnných principů přeměnily ve věčné myšlenky Boha – stvořitele. Jsou neměnné a věčné, protože takové jsou atributy i Boha. Stejně jako u Platóna jsou pak ideje skutečnou pravdou o světě (protože podle nich byl stvořen), nepokřivenou hmotou.¹⁶ Tím se dostáváme k vysvětlení existence Pravdy. Jelikož ideje jsou uloženy v Boží mysli, tak Bůh je ona Pravda. Poznání se pak děje v interakci mysli člověka a Boha.

Jak mysl nalézá pravdu

Augustinus tvrdil, že mysl lační po pravdě; nikdo nemůže být šťastný, je-li klamán.¹⁷ Dále se pak zabýval axiómem: Nemůžeme milovat to, o čem nic nevíme. Už z jeho znění pak vyvozoval následující. Tento axióm předpokládá, že již máme nějaké tušení o předmětu, jenž vzbuzuje naši zvědavost. „Klást správnou otázku a vědět co chcete nalézt, je důležitým prvkem objevování.“¹⁸ Tak Augustinus použil platónského jazyka, když pojednával o vzdělávacím procesu; je to vyvolávací vzpomínka na nějakou schopnost, v jistém smyslu na poznání které tu již je.¹⁹ Tak poznávání označil za proces rozpomínání se.

Toto rozpomínání se, ovšem nemůže dosáhnout svého cíle a rozpomenout se, protože lidská mysl je nenávratně poničena hříchem.²⁰ Každá osoba, která hledá pravdu, má však vedle sebe Boha, který je mu nápomocen, a to stačí pro dosažení blaženosti

14 Srov. PETRŽELKA, J., Aurelius Augustinus, In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*. B, Řada filosofická, Brno: Filosofická fakulta brněnské university, č. 49, s. 28-35.

15 Srov. KARFÍK, Filip. *Duše a svět*. Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 77 - 106.

16 Srov. PETRŽELKA, J., Aurelius Augustinus, In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*. B, Řada filosofická, Brno: Filosofická fakulta brněnské university, č. 49, s. 28-35.

17 Srov. HARE, R. M., CHADWICK, H. a kol. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994. s. 248.

18 HOŠEK, Radislav. *Aurelius Augustinus – Říman, člověk, světec*. Praha: Vyšehrad, 2000. s. 166.

19 Srov. HARE, R. M., CHADWICK, H. a kol. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994. s. 249.

20 Srov. PETRŽELKA, J., Aurelius Augustinus, In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*. B, Řada filosofická, Brno: Filosofická fakulta brněnské university, č. 49, s. 28-35.

dokonce bez plného uchopení hledané pravdy.²¹ Nebo jinak Augustinovými slovy: „I ten ať se raduje a ať je spokojen, že nenaleznuv nalézá Boha, než aby nalézaje nenalezl Boha“. Protože potěšení z Boha je „neukojitelným uspokojením“.²² Člověk poškozený hříchem je tedy v poznávání omezen, toto omezení jej však přivádí k Bohu a to má větší hodnotu než poznání.

Přesto Augustinus netvrdil, že poznání je zcela nemožné, nýbrž tvrdil, že není lidské duši vlastní. Lidský rozum ztratil kontakt s idejemi a Pravdou. Je však možné jej získat jako Stvořitelův dar.²³ O náboženských pravdách pak hovořil jako o vnitřním osvětlení „Bohem, sluncem našich duší“.²⁴ Naše poznání, tedy sjednocení s Pravdou, s Bohem, je možné díky jeho milosti, v níž je nám dostupná jeho osvětlující (iluminující) přítomnost, skrze sjednocení s Kristem.²⁵

Víra je více než rozum

V předcházejícím oddíle jsem již ukázal, že Augustinus chápe poznání jako rozpomínání se, které je nemožné bez přispění (osvětlení) Boha. Zvláště v kontextu středověké filozofie se však nabízí otázka: Jak toto poznání přijímáme.

Mluví-li Augustinus o rozumovém poznání, zdůrazňuje, že člověk není schopen pochopit ani sám sebe. Člověk je sám sobě velikou záhadou (*grande profundum*) a každé srdce je uzavřeno jinému srdci.²⁶ Ve svém komentáři k prologu sv. Jana, napsal: „Protože Jan byl Bohem inspirován, mohl něco říci. Kdyby neměl božské vnuknutí, nemohl by říci vůbec nic.“²⁷ Ve spise *De magistro* pak říká: „... vždyť praví prorok: 'Neuvěříte-li, nepochopíte.'²⁸ to by jistě neřekl, kdyby byl soudil, že tu není žádný rozdíl. Tudíž, co chápu, tomu také věřím, avšak nechápu vše, čemu věřím.

21 Srov. HARE, R. M., CHADWICK, H. a kol. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994. s. 248.

22 Srov. Tamtéž. s. 247.

23 Srov. HARE, R. M., CHADWICK, H. a kol. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994. s. 247 - 248.

24 Tamtéž. s. 247.

25 KARFÍK, Filip a kol. *Křesťanství a filozofie: Postavy latinské tradice*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. s. 17.

26 HARE, R. M., CHADWICK, H. a kol. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994. s. 246.

27 Tamtéž s. 247.

28 Bible, *Izajáš 7:9* („nepochopíte“ podle Septuaginty, v originále „nevytrváte“) (NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich 1956).

Všechno pak, co chápu, vím, ale nevím vše, čemu věřím.“²⁹ Dále pak vysvětluje, že je dobré věřit, protože úplné poznání je nemožné.³⁰

V dalším spise – *O svobodném rozhodování* – pak v jedné z odboček klade Euodiovi otázku: „A co kdybychom mohli najít něco, o čem bys nejen nebyl na pochybách, že to existuje, ale že je to dokonce vznešenější než rozum sám? Budeš váhat nazvat to – ať je to cokoliv – Bohem?“³¹ Následně pak, pomocí zkušeností s hierarchickým uspořádáním v přírodě,³² vysvětluje jak lze rozlišit věci vyšší od nižších. Tvrdí, že rozum je proměnlivý. Pravda je neproměnná. Proměnlivý rozum pak usuzuje podle pravdy.³³ Protože rozum usuzuje podle pravdy a nikoli pravda podle rozumu, a rozum je proměnlivý, zatímco pravda neproměnná, tak pravda je rozumu nadřazená.³⁴ Jak jsem ukázal již dříve, tuto pravdu vidí Augustinus v Boží myslí, kde na ní můžeme nahlížet.

Tak, zatímco dokazoval existenci Boha, tím že dokáže, že je něco většího než rozum, ukázal, že pravda rozum převyšuje. Protože pravda je vyšší, nelze ji rozumem zcela uchopit a člověk je ve svém poznání závislý na víře. Jak říká Augustinus: „Neboť jestliže tě znepokojuje to, co jsme přijali jako svou víru ve svatosvatém učení Kristově, že existuje Otec Moudrosti, potom pamatuj, že jsme přijali jako svou víru i to, že s věčným Otcem je stejná jím zrozená Moudrost. Proto tedy v této chvíli nemáme nic zkoumat, ale jen držet neochvějnou vírou.“³⁵

29 AUGUSTINUS, Aurelius. *De magistro. oddl. 38.* čes. vyd. *O pořádku – O učitelích.* Praha: Karolinum, 2000. Přeložil: Svoboda Karel.

30 Srov. Tamtéž. oddl. 38.

31 AUGUSTINUS, Aurelius. *De libero arbitrio. VI.14.* čes. vyd. *Aurelius Augustinus – Říman, člověk, světec.* Praha: Vyšehrad, 2000. Přeložil: Hošek Radislav.

32 Začíná u smyslů (zrak, sluch) kterým je nadřazen vnitřní smysl (který způsobí, že vidíme a který je vlastní i zvířatům, proto je nižší než rozum), a jemu pak je nadřazen rozum (který obraz dokáže vyhodnotit a je vlastní pouze lidem). (AUGUSTINUS, Aurelius. *De libero arbitrio. VII.33. - XI.32.* čes. vyd. *Aurelius Augustinus – Říman, člověk, světec.* Praha: Vyšehrad, 2000. Přeložil: Hošek Radislav).

33 „Proto rozhodně nepopírej, že pravda je neproměnná a, že obsahuje všechno co je neproměnně pravdivé. O ní nemůžeš říci, že je tvá či má nebo kohokoliv, nýbrž že je pro všechny, kdo nahlízejí na neproměnně pravdivé věci je pohotově...“ (AUGUSTINUS, Aurelius. *De libero arbitrio. XII.33.* čes. vyd. *Aurelius Augustinus – Říman, člověk, světec.* Praha: Vyšehrad, 2000. Přeložil: Hošek Radislav).

34 „Tedy tuto pravdu, o které mluvíme již dlouho a na níž jediné shledáváme tak mnoho, považuješ za vznešenější, než je naše mysl, či za rovnou naší myslí nebo dokonce za nižší? Kdyby však byla nižší, potom bychom neusuzovali podle ní, ale o ní, tak jako usuzujeme o tělesech... Kdyby však byla tato pravda na stejné rovině jako naše myslí, byla by i ona sama proměnlivá. Naše myslí ji totiž někdy vidí víc, někdy méně, a tím dávají najevo proměnlivost...“ (AUGUSTINUS, Aurelius. *De libero arbitrio. XII.34.* čes. vyd. *Aurelius Augustinus – Říman, člověk, světec.* Praha: Vyšehrad, 2000. Přeložil: Hošek Radislav).

35 AUGUSTINUS, Aurelius. *De libero arbitrio. XV.39.* čes. vyd. *Aurelius Augustinus – Říman, člověk, světec.* Praha: Vyšehrad, 2000. Přeložil: Hošek Radislav.

Závěr

Pravda se nachází v Bohu, neboť Bůh vše stvořil na základě své úvahy z ničeho, a tuto pravdu je třeba nejprve přijmout vírou a následně rozumem poznávat. Pro dosažení poznání nejsme způsobilí, protože jsme poničení hříchem, když však hledáme, Bůh stojí při nás a napomáhá našemu rozpomínání se v procesu iluminace. Tak jsme schopni dosáhnout částečného poznání, plně však na tomto světě poznat nemůžeme. Pravidám, které nemůžeme poznat rozumem, musíme věřit. Skutečnost, že některé věci nelze poznat rozumem je zapříčiněna tím, že rozum je nižší než pravda.

POUŽITÁ LITERATURA

HARE, R. M., CHADWICK, H. a kol. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994

AUGUSTINUS, Aurelius. *De magistro. De ordine*. čes. vyd. *O pořádku – O učiteli*. Praha: Karolinum, 2000. Přeložil: Svoboda Karel

AUGUSTINUS, Aurelius. *De libero arbitrio*. čes. vyd. *Aurelius Augustinus – Říman, člověk, světec*. Praha: Vyšehrad, 2000. Přeložil: Hošek Radislav

PETRŽELKA, J., Aurelius Augustinus, In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*. B, Řada filosofická, Brno: Filosofická fakulta brněnské university, č. 49, s. 28-35

KARFÍK, Filip a kol. *Křesťanství a filosofie: Postavy latinské tradice*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994

KARFÍK, Filip. *Duše a svět*. Praha: OIKOYMENH, 2007

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich 1956

BIBLIOGRAFIE

Sekundární literatura

STŐRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Praha: Zvon, 1991

HARE, R. M., CHADWICK, H. a kol. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994

PETRŽELKA, J., Aurelius Augustinus, In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university*. B, Řada filosofická, Brno: Filosofická fakulta brněnské university, č. 49, s. 28-35

KARFÍK, Filip a kol. *Křesťanství a filosofie: Postavy latinské tradice*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994

EMMANUEL, Rádl. *Dějiny filosofie. I, Starověk a středověk*. Praha: Votobia, 1998

ČECHÁK, Vladimír. *Co víte o starověké a středověké filozofii*. Praha: Horizont, 1999

FLOSS, Pavel. *Úvod do dějin středověkého myšlení*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994

NEUMAN, Uwe. *Augustin*. Praha : Volvox Globator, 1999

Pramenná literatura

AUGUSTINUS, Aurelius. *De magistro. De ordine*. čes. vyd. *O pořádku – O učíteli*. Praha: Karolinum, 2000. Přeložil: Svoboda Karel

AUGUSTINUS, Aurelius. *De libero arbitrio. De matrimonio*. čes. vyd. *Aurelius Augustinus – Říman, člověk, světec*. Praha: Vyšehrad, 2000. Přeložil: Hošek Radislav

AUGUSTINUS, Aurelius. *De doctorina christiana*. čes. vyd. Praha : Vyšehrad, 2004. Přeložila: Jana Nechutová